

Контрфорзац:



Державний Гімн України

*Музика Михайла Вербицького
Слова Павла Чубинського*

Ще не вмерла України і слава, і воля,
ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

П р и с п і в :

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
і покажем, що ми, браття, козацького роду.

Ольга Хорошковська, Катерина Повхан

Українська мова

для загальноосвітніх навчальних закладів
з навчанням угорською мовою

4 клас

(форзац)
Букви українського алфавіту, їхні назви

Аа <i>Aa</i>	Бб <i>Bb</i>	Вв <i>Vv</i>	Гг <i>Gg</i>	Ґґ <i>Gg</i>
(а)	(бе)	(ве)	(ге)	(ґе)
Дд <i>Dd</i>	Ее <i>Ee</i>	Єє <i>Ee</i>	Жж <i>Jj</i>	Зз <i>Zz</i>
(де)	(е)	(є)	(же)	(зе)
Ии <i>Ii</i>	Іі <i>Ii</i>	Її <i>Ii</i>	Йй <i>Jj</i>	Кк <i>Kk</i>
(и)	(і)	(ї)	(йот)	(ка)
Лл <i>Ll</i>	Мм <i>Mm</i>	Нн <i>Nn</i>	Оо <i>Oo</i>	Пп <i>Pp</i>
(ел)	(ем)	(ен)	(о)	(пе)
Рр <i>Rr</i>	Сс <i>Ss</i>	Тт <i>Tt</i>	Уу <i>Uu</i>	Фф <i>Ff</i>
(ер)	(ес)	(те)	(у)	(еф)
Хх <i>Xx</i>	Цц <i>Cc</i>	Чч <i>Cc</i>	Шш <i>Sh</i>	Щщ <i>Sch</i>
(ха)	(це)	(че)	(ша)	(ща)
Ь ь	Юю <i>Ju</i>	Яя <i>Ja</i>		
(м'який знак)	(ю)	(я)		

(форзац)

Звуки української мови

голосні		[a], [o], [y], [e], [и], [і]
приголосні	тверді	[б], [п], [г], [х], [к], [д], [т], [ж], [ш], [дж], [ч], [з], [с], [дз], [ц], [ф], [в], [л], [р], [н], [м]
	м'які	[д'], [т'], [р'], [л'], [н'], [], [с'], [дз'], [ц'], [й]

[лис] – [л'іс]

[дим] – [д'ім]

[зима] – [зі́рка]

[сир] – [сі́л']

[нитка] – [ні́ж]

[риба] – [рі́пка]

[тато] – [ті́тка]

[цукор] – [ол'івець]

Анотація

Підручник присвячено формуванню елементарних, комунікативно необхідних умінь граматичних знань і вмінь та має виразну комунікативну спрямованість.

У ньому представлено усі види мовленнєвої діяльності. Мовні знання подано на текстовій основі, що дає можливість слухати – розуміти й читати, а відповідні граматичні й комунікативні уміння і навички формуються з допомогою системи навчальних вправ.

Літературні тексти для читання (1 година на тиждень) подано в окремому розділі.

Підручник навчає не лише грамотно писати, але й мислити, усвідомлювати красу слова, мови. Він відповідає чинній програмі з української мови для шкіл з угорською мовою навчання.



початок уроку



зверни увагу! Запам'ятай!



післятекстові запитання і завдання



робота в парах



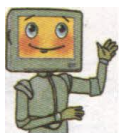
домашня робота

Дорогі друзі!

Ось ми знову зустрілися і запрошуємо вас у чарівний світ українського слова.

У цьому навчальному році ми продовжимо вивчати милозвучну українську мову, пізнавати і розкривати її красу, закони, таємниці. А допомагати нам і надалі будуть:

мудрий професор мова,



електронний хлопчик Кіберик,

українська дівчинка Наталочка,



допитливий угорський хлопчик Габор



Отож, любі четвертокласники, вирушаймо разом у Країну Знань.

Мал. на $\frac{3}{4}$ стор.



Віктор Дзюба

Україна – це єдина
наша рідна Батьківщина.
Тож вивчаймо, діти,
веселкову, барвінкову
українську мову.

КУЛЬТУРА УСНОГО І ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ

Повторення вивченого у третьому класі



1. Слухаємо-розуміємо тексти, складаємо діалоги, дотримуємося культури мовлення.

1. 1. Розглянь малюнок. Розкажи, хто і що намальовано.

Мал. на ¼ стор.

Школа, до неї поспішають учні з квітами. Вчителі стоять біля вхідних дверей.

2. Що ти найперше скажеш, зустрівшись із учителями, друзями? Які ввічливі слова вживатимеш?

2. 1. Прочитай текст.

«Доброго ранку!» – кажеш ти батькам, коли прокидаєшся, вчителів, коли він заходить до класу.

«До побачення!» – кажеш, коли йдеш зі школи додому.

У ввічливих людей завжди на вустах слова: «Здрастуй(те)!\», «Привіт!\», «Вітаю!\», «Добридень!\», «Доброго вам здоров'я!\», «На добраніч!\», «Хай щастить!\», «Бувай!\», «Бувайте здорові!». І всім від цих слів стає приємно, тепло на душі.

2. Вибери з тексту і запиши слова вітання. Коли і в який час дня їх уживають? Які з цих слів ти уживатимеш під час зустрічі чи прощанні з друзями, а які – з дорослими?

3. Звернися до вчителя (вчительки), друга (подруги) із будь - яким запитанням чи проханням.



Під час розмови українці, так само як угорці, вживають слова звертання. Однак форми слів звертань у мовах цих народів відрізняються.

Якщо вчительку звуть Олена Миколаївна (Ірина Шандорівна, Ілона Петрівна), то звертатися до неї треба: Олено Миколаївно (Ірино Шандорівно, Ілоно Петрівно).

А якщо вчителя звати Іван Михайлович (Шандор Іштванович, Золтан Дюлович), то звертатися до нього треба – Іване Михайловичу (Шандоре Іштвановичу, Золтане Дюловичу).

До дівчаток, яких звуть Оксанка, Галинка, Жужа, Еріка звертаємось Оксанко, Галинко, Жужо, Еріко.

До хлопчиків з іменами Андрійко – Андрійку, Іштван – Іштване, Габор – Габоре.



3. Прочитайте слова. Запишіть їх у формі звертання.

Зразок: Бабуся – бабусю, дядечко – дядечку.

Наталочка, Оксанка, Петрик, Золтан, Галина Петрівна, мама, тато, бабуся, дідусь.



4. Розіграйте сценки зустрічі з однокласниками: розпитайте одне одного, де і як провели літні канікули.



5. 1. Прочитай вірш Надії Красоткіної «Чарівні слова». Про що в ньому розповідається? Які українські слова називає поет «чарівними»?

ЧАРІВНІ СЛОВА

У нашій рідній мові
Чарівні є слова.
Слова ці всім відомі,
Бо сила в них жива.
«Добридень»,
«До побачення»,
І усмішка сія!
Велике мають значення
Ось ці прості слова!
Як скаже син чи донечка
«Спасибі» вам,
«Будь ласка», –
Ясніше сяє сонечко,

В словах – любов і ласка.
Ось ці прості живі слова
Не забувайте, діти,
Від них і радість ожива,
В очах промінчик світить.
Від цих чарівних добрих слів
Тепліше людям жити,
Якщо ти їх не говорив,
То треба говорити!
Це «Дякую» і «Добрий день»,
«Пробачте», «Йдіть здорові».
Вживайте, діти, їх щодень
У нашій рідній мові.

2. Випиши із тексту «чарівні слова». Розкажи, коли їх треба вживати.



2. Повторюємо звуки і букви. Читаємо і пишемо

1. 1. Послухай діалог і скажи, що порадила Габору Наталочка ?



☐ Ти знаєш, Наталочко, влітку я дуже мало читав українською мовою. Мені навіть здається, що забув деякі букви.

☐ Не сумуй, Габоре. Цьому легко зарадити.

Поглянь на внутрішню сторону обкладинки – там записано усі букви українського алфавіту. Прочитай. А щоб запам'ятати їх, треба багато читати й писати.

☐ Дякую, Наталочко. Я все зрозумів.

2. Прочитай на внутрішній стороні обкладинки букви української абетки.



3. Прочитайте діалог Габора і Наталочки. Розіграйте його в ролях.

2. 1. Прочитай текст.



Цікаво знати!

Слово «алфавіт» складається із назв грецьких букв: «альфа» і «віта». Алфавіт ще називають «азбука», «абетка». Раніше буква **А** називалася «аз», **Б** – «буки». Із назв цих букв й утворилося слово «азбука». А чи можеш ти пояснити, як виникло слово «абетка»? А угорське «ábécé»?



2. Поміркуйте, чи однакове значення мають слова *абетка*, *алфавіт*, *азбука*? Як називаються такі слова?



3. Прочитайте запитання професора Мови і дайте на них відповіді.

1. Чим відрізняються звуки від букв?

2. Які звуки є в українській мові? Прочитайте таблицю Кіберика на внутрішній стороні другої обкладинки й назвіть приголосні звуки.



3. Поміркуйте, чому приголосні звуки розміщено у два рядки?

4.1. Прочитай уривок з вірша Нінель Приходько. Про що в ньому розповідається?

Тихо осінь ходить гаєм,
ліс довкола аж горить,
ясен листя осипає,
дуб нахмурений стоїть.

2. Спиши вірш. Підкресли букви, що позначають м'які приголосні.



5. 1. Поміркуйте і дайте відповіді на запитання Габора.



Габор прочитав таблицю Кіберика і запитав у професора:

□ Скажіть, будь ласка, а чому в рядку, де розміщені голосні, нема букв **я, ю, є, ї**? А в рядку, де приголосні, загубилася буква **щ**?..

2. Випиши букви української мови, які: а) позначають голосні звуки;
б) завжди позначають 2 звуки. Запиши по 2 слова з виписаними буквами.



Букви **ї** та **щ** завжди позначають 2 звуки: **ї** – [йі], **щ** – [шч].

6. 1. Прочитай вірш Михайла Стельмаха, правильно вимовляючи звуки, позначені буквою **ї**.

*Мал.
Дівчинка в українському
вбранні (віночок, вишиванка
тощо)*

Українка я маленька,
Українці – батько й ненька.
Українці – вся родина,
Всім нам мати - Україна.

- 7.1. Прочитай дитячий вірш-закличку, правильно вимовляючи звуки, позначені буквою **щ**.

Іди, іди, дощику,
Зварю тобі борщику
В полив'янім горщику.

Мені кашки, тобі борщ,
Щоб рясніше
Ішов дощ.

2. Спиши вірш. Підкресли букви, що позначають 2 приголосні звуки.



8. 1. Прочитай вірш Анатолія Камінчука, правильно вимовляючи звук [ц']. Про що в ньому розповідається?

Суниці

Ходила синиця
У літній спідниці,
Збирала у кошик
Достиглі суниці.

А синичатко,
Жовтенький животик,
Збирало суниці
Не в кошик, а в ротик.

2. Спиши перші чотири рядки вірша. Підкресли м'які приголосні.



3. Користуємося алфавітом, пояснюємо вживання великої букви. Читаємо й пишемо

1. 1. Прочитай, правильно вимовляючи звуки, позначені виділеними буквами. Поясни, чому деякі зі слів написані з великої букви.

Хліб, горох, Херсон, хата, хустка, Хуст; Львів, влітку, ліжко, люди, Людмила; рюкзак, ріпа, Рівне, рік, буряк.



2. Спиши. Підкресли слова – назви міст.

2. 1. Прочитай текст.



Наталочка зі старшим братом принесли до класу багато книжок.

☐ Ось це казки, – сказала вона Габору. – Постав їх на книжковій полиці так, щоб швидко можна було знайти потрібну книжку.

☐ Я знаю, як треба розмістити книжечки! – промовив Габор.



☐ Поясни, якщо знаєш.

□ За алфавітом!

2. Запиши, в якому порядку треба розмістити на полиці такі книжки: «Пан Коцький», «Рукавичка», «Лисиця і журавель», «Азбука доброти», «Няв-няв».

3. Прочитай рядки слів. Запиши ті з них, у яких слова розміщені в алфавітному порядку

Зошит, ручка, пенал, книжка, олівець.

Азбука, буква, звук, наголос, склад.

Будинок, вулиця, місто, село, річка.

Школа, клас, стіл, парта, дошка.

4. Запиши в алфавітному порядку імена казкових персонажів.

Лисичка, Вовчик-братик, Зайчик-побігайчик, Журавель, Колобок.



5. Запиши в алфавітному порядку 5 імен своїх друзів.



4. Читаємо і пишемо. Вживаємо велику букву

1. Прочитай уривок з вірша *Олександра Олеся*. Про що ти з нього довідався(-лась)? Спиши. Поясни вживання великої букви.

... Де стоїть тепер наш Київ,
там була сама гора.
Жив там перший Кий з Хоривом,
Щек та Либідь – їх сестра.
Над самим Дніпром на горах,
огорожений з боків
ровом, мурами, валами,
Київ виріс і розцвів.



2. Вибери правильний варіант написання і запиши слова. Поясни свій вибір.

(У)(у)жгород, (С)(с)ело, (Д)(д)ніпро, (К)(к)азка, (У)(у)країна,
(Ш)(ш)кола, (П)(п)ошта, (Т)(т)арасик.



3. 1. Прочитайте. Поміркуйте і дайте відповідь на запитання.

Діда звать Миколою Олександровичем. Його внука – Денисом Сергійовичем. А як звать онукового батька?

2. Запиши текст і відповідь на запитання. Поясни вживання великої букви.



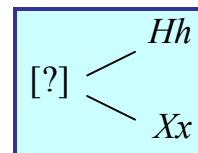
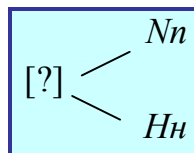
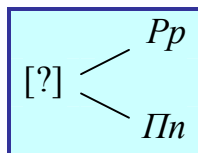
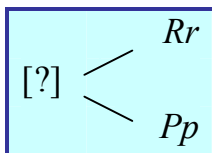
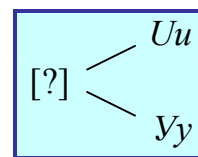
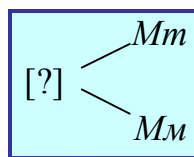
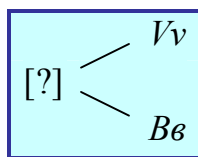
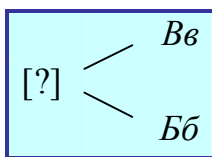
4. Пригадай і запиши назви міст і сіл, у яких тобі довелося побувати. З якої букви (великої чи малої) ти запишеш ці слова? Чому?

5. Розкажи й запиши, як звати твою маму, тата, дідуся й бабусю.



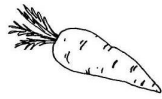
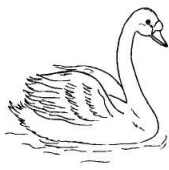
5. Розрізняємо букви угорської й української мов

1. 1. Розглянь таблички Кіберика. Чи однаковий звук позначають букви в угорській і українській мовах?

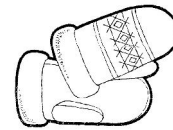
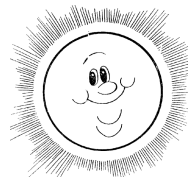


2. Запиши по 2 слова з буквами української мови.

2. Розглянь і назви́ слова – на́зви малюнків. Прочитай підпис Га́бора. Які помилки він допустив? Запиши слова правильно.



(ріпа)



(Замість слова РУСКА вставити РІПКА)

Левідь, торквa, руска, сопечко,
рикавици

3. 1. Вимов слова □ нaзви малюнків. Назви звуки, які ти вимовив(-ла), познач їх буквами.



Малюнки:
пуловер

капуста

слива

черешня

2. Підкресли букви, які пишуться однаково в обох мовах, але позначають різні звуки.

3. До яких зі слів – назв малюнків підходить така звукова схема:



?



4. Прочитайте слова. Перекладіть і запишіть їх українською мовою.

Iskola, asztal, udvar, cukor, kávé, kalács, káposzta, répa, kasza, lapát, vedér.

5. 1. Прочитай текст, називаючи замість малюнків слова.

Під зеленою  жив  . Біля його  була

невеличка грядочка. Як тільки сходило  , поспішав  до
струмка. Набирав у  воду, поливав   ,  і .

2. Спиши текст, записуючи слова замість малюнків.



6. Прочитай вірш *Наталі Забіли*, правильно вимовляючи звуки, позначені виділеними буквами. Спиши.

Диві́сь, який нові́й годі́нник
Ві́сить на сті́нці ні́ні в нас.
Усі годі́ни та хви́ліни
Ми вівчи́ли, щоб зна́ти час.



6. Читаємо, правильно наголошуючи слова.
Ділимо слова на склади для переносу

1. 1. Прочитай вірш *Михайла Стельмаха*, правильно наголошуючи слова та вимовляючи звуки, позначені виділеними буквами.

У сестри́чки Га́лі грядочка
невели́чка, на́че кла́дочка.
А на грядці́ – огіро́чки
і каву́н в рябі́й сорочці́.
Був на грядці́ і горо́х,
та його́ ми з'ї́ли вдвох.



Пишемо – Вимовляємо:
на грядці́ – на гря́[ц':]і
у сорочці́ – у соро́[ц':]і



Про кого і про що розповідається у вірші? Які овочі вирости на грядці?

2. Спиши перший рядок вірша, поділяючи слова рисками на склади.



3. Підготуйтеся до виразного читання цього вірша. Для цього зробіть розмітку: початок рядка позначайте так: ↗ (підвищення голосу), а кінець □ так: ↘ (зниження голосу). Після розділових знаків і в кінці кожного рядка позначте паузи: довгі (//) і короткі (/). Повправляйтесь у виразному читанні вірша.



4. Складіть запитання за змістом вірша.



В українській мові є слова, які можна наголошувати по-різному: *алфа́віт* і *алфа́віт*, *по́милка* і *помі́лка*, *за́вжди* і *завжди́*, *у́смішка* і *усмішка*. Однак у деяких словах зміна наголосу може змінити їх значення: *далека доро́га* – *дорога́ картина*; *брати в руки* – *Іштван і Шандор брати́*.

2. 1. Наталочка склала мовні задачі. Прочитай і спробуй їх розв'язати.

У слові два голосних звуки. Скільки в ньому складів?

У слові три склади. Скільки в ньому голосних звуків?

У слові три приголосних звуки. Скільки в ньому складів?



2. Поміркуйте, яку із задач не можна розв'язати. Поясніть чому.

3. 1. Прочитай слова. Спиши їх, поділяючи на склади. Які з цих слів не можна перенести?

Учень, школа, осінь, парта, олівець, урок, зошит.



2. Поміркуйте, як правильно перенести слово *олівець*?

4. 1. Прочитай вірш Г. Шмицького. Поміркуй, чи повірять мишки котику. Чому так думаєш?

На осóнні¹ котик спить.
 Хоч малий, а звір!
 Мишкам тихо муркотить:
 □ Мир-р-р, мир-р-р, мир-р-р.



2. Спиши вірш, поділяючи слова на склади для переносу.



5. Прочитай і відгадай загадку. Спиши, дописуючи відгадку.
 Підкресли слова, які не можна перенести.

Є чарівник у школі в нас.
 Ану, впізнайте, хто він?
 Озветься – тиша йде у клас.



Озветься ще раз – гомін².
 Щоб не спізнитись на урок,
 нам голос подає ...



7. Розрізняємо звукове значення букв я, ю, є, ї. Читаємо, пишемо



1. Кіберик запропонував Габору дібрати приклади до звукових схем.. Допоможіть хлопчику виконати завдання .

я $\begin{cases} \text{[йа],...} \\ \text{[’а],...} \end{cases}$

ю $\begin{cases} \text{[йу],...} \\ \text{[’у],...} \end{cases}$

є $\begin{cases} \text{[йє],...} \\ \text{[’є],...} \end{cases}$

ї — [йї],...



2. 1. Прочитай уривок з вірша *Анатолія Костецького*. До чого закликає автор?

Усміхнися всім навколо:
 небу, сонцю, квітам, людям.
 І тоді обов’язково
 день тобі веселим буде.

¹ Осоння – сонячна сторона.

² Гомін – itt: zshivaj, lárma.



2. Поміркуйте, яка роль букв **я, ю** у словах цього вірша? А в слові *обов'язково*?

3. Якому зі слів другого рядка відповідає звукова схема:

= •	= • □
-----	-------

3. 1. Прочитай мовчки вірш *Івана Франка*.

Дрімають села. Ясно ще
осіннє сонце сяє,
та холодом осіннім вже
в повітрі потягає.

Темнозеленії садки
дрімають вже без плоду,
і тихо гріються хатки,
і верби гнуться в воду.



Яка тема вірша? Які зміни в природі описує автор? Це рання осінь чи пізня?

2. Спиши перші 4 рядки вірша. Підкресли букви **я, ю, є**, які позначають 2 звуки. Якому зі слів другого рядка відповідає ця звукова схема:

= •	= •	?
-----	-----	---

Чому так думаєш?



3. Зробіть розмітку вірша. Підготуйтеся до виразного читання.



4. 1. Наталочка склала мовну задачу. Прочитайте її і розв'яжіть.
*Які з букв **я, ю, є, ї** можуть бути самостійними словами?*



5. Прочитай вірш Тетяни Корольової. Спиши. Підкресли букви, що позначають 2 звуки, двома рисками, а м'якість приголосного □ однією.

В Юри є сестричка Юля,
невеличка вередуля.
Любить Юля утікати,
бо не хоче йти до хати.
Доганяв Юрасик Юлю
і набив на лобі гулю.

Мал.-мініатюра:

*Дівчинка 3-х років ховається
за тином, поглядає
на хлопчика років 8-ми. Хлопчик
тримається за гулю на лобі.*



8. Розрізняємо тверді й м'які приголосні звуки, вправляємось у вимові. Читаємо й пишемо

1. 1. Послухай вірш «Шепіт, шелест, шерех листя...»

Шепіт, шелест, шерех листя...
Ходить осінь золотиста,
жовтокоса, багряниста,
з тихим шумом падолисту.
Шелест, шурхіт по діброві...
Стиха осінь колискові
шепче нам про неба просинь.
Шепче осінь. Шепче осінь...



Про що розповідається у вірші? Яку картину природи ти уявив(-ла)?
Чи нагадує його мелодика шум вітру, шелест листя?

За допомогою яких звуків створена ця картина?

2. Прочитай вірш, передаючи його настрій, мелодику. Спиши перші 4 рядки.



2. 1. Прочитайте слова. Повправляйтесь у вимові звуків:

[с – с´]: оса, осінь, село, сік, дідусь, бабуся;

[д – д´]: сад, сядь, дядько, будь, будьте;

[л - л]: липа, літо, лелека, ляля, лис, ліс;

[р - р]: ранок, ряд, буквар, корінь, рис, рік;

[дз – дз´]: дзвінок, гедзь, дзьоб, дзьобати.

2. Запиши слова. Підкресли букви, що позначають м'які приголосні звуки. Якими буквами позначено їх м'якість на письмі?

3. 1. Прочитай скоромовку. Вивчи її і запиши з пам'яті.

У Катрусі коса руса,
коса руса у росі,

бо росинки до Катрусі
попросилися усі.

2. Підкресли двома рисками букви, що позначають м'який звук [с']

4. 1. Прочитай лічилку, вивчи і запиши її з пам'яті.



Мал.: Гедзь, оса і бджілка

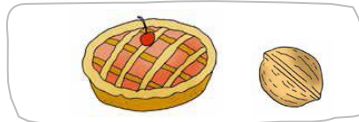
Гедзь, оса і бджілка –
ось і вся лічилка.

2. Назви слова з м'якими приголосними звуками.

3. Підкресли слова, у яких один приголосний звук позначено двома буквами.

5. Прочитай скоромовку, правильно вмовляючи звук [г]. Навчися промовляти скоромовку швидко. Спиши. Познайтеся.

Ніс Гриць пиріг
через поріг,



наступив на горіх,
упав через поріг.



6. 1. Прочитай уривок з вірша *Тамари Журби*. Про що в ньому йдеться?

Дзінь-дзелень!..
Дзінь-дзелень!..
Хто це дзвонить
цілу ніч і цілий день?..

Кріт-зв'язківець телефони
в ліс проводить.
Дзінь-дзелень!..
Дзінь-дзелень!..

2. Спиши. Підкресли букви, які позначають м'які приголосні звуки.



9. Вправляємось у вимові й письмі м'яких подовжених приголосних.

1. 1. Прочитай вірш *Грицька Бойка*. Вивчи і запиши його з пам'яті.

У слона болить нога,
слон сьогодні шкутильга³:

гостював комар у нього,
наступив йому на ногу.

2. Визнач м'які приголосні у підкреслених словах. Якими буквами позначено їх м'якість?

2. 1. Пригадай вірш *Алли Свашенко* «Є такі чудні слова». Прочитай його і випиши слова з подовженими м'якими приголосними.

Є такі чудні слова:
звук один, а ніби два.
В слові звуки ці живуть,
їх подовженими звуть.

Це обличчя і насіння,
бездоріжжя і каміння.
Це життя і майбуття,
це волосся і взуття.

2. Як позначаються м'які подовжені приголосні на письмі?



3. 1. Прочитайте прислів'я. Як ви їх розумієте?

1. Дерево сильне корінням, а людина — знанням. 2. Важко у навчанні — легко у труді. 3. Маленька праця краща за велике безділля. 4. Є терпіння — буде й уміння.

2. Випиши слова з подвоєними буквами. Які звуки вони позначають?

3. У яких прислів'ях є слова, протилежні за значенням? Назви їх.



4. Від наведених слів утвори інші, які б відповідали на питання *що?*
Вимов і запиши за зразком. Підкресли подвоєні букви.

Малювати — малювання.

Слухати —

Плавати —

Читати —

³ Шкутильга — sántit



10. Читаємо і складаємо розповідь. Вправляємось у вимові й письмі подовжених приголосних

1. Прочитай слова і зроби їх буквенний запис.

Змага[н□:а], чита[н□:а], зна[н□:а], взу[т□:а], пла[т□:а].

2. Прочитай текст і поясни правопис виділених слів. Добери заголовок і запиши текст-опис.

Катруся – маленька дівчинка. Мама одягла її у блакитне платтячко, новеньке взуття. У волоссі в неї – біла стрічка. Катруся – справжня маленька красуня.

3. 1. Прочитай текст. Про що в ньому йдеться? Це розповідь чи опис?

В українській родині хліб завжди був мірилом життя. Жодна подія не обходилася без паляниці. З хлібом будували хату і справляли весілля. Мати ув'язувала в рушник окрасць хліба сину в далеку дорогу. З хлібом і сіллю зустрічали дорогих гостей.

2. Спиши. Підкресли слова з подвоєними буквами. Вимов звуки, які вони позначають.

3. Складіть невеличкий текст-розповідь (4-5 речень) про улюблену тваринку. Доведіть, що ваш текст – розповідь, а не опис.



4. Прочитай вірш *Якова Щоголіва*. Спиши. Підкресли букви, що позначають подовжені м'які приголосні.

На траві й квітках росі́нки.
Шелесті́ння й гомі́н гі́лки.
Щебетáння й пісня пта́шки.
Скрип жука, гуді́ння бджі́лки.



11. Читаємо текст. Повторюємо знання про апостроф. Вправляємось у вимові й письмі слів з апострофом



1. Послухайте текст. Поміркуйте над запитаннями професора Мови і дайте відповіді.



☐ Діти, ☐ звернувся професор Мова до учнів,
☐ ви вже багато знаєте і можете дати відповіді на мої запитання.

Ви знаєте, що букви **я, ю, є** вживаються на письмі, щоб позначити м'якість приголосних. Але бувають випадки, коли ці букви вживаються на письмі після букв, що позначають тверді приголосні **[б], [п], [в], [м], [ф]** та **[р]**.

☐ Чи можуть букви **я, ю, є** позначати в цьому випадку м'якість? Тоді які звуки вони позначають? Пригадайте, з допомогою якого знака це передано на письмі?

☐ Ось що розповідає про себе цей знак:

Я такий же, як знак розділовий,
і відомий шкільній дітворі.
Та в словах української мови
я пишусь не внизу, а вгорі.
Спробуй лиш написати *ім'я* –
зразу стану потрібним і я.

2. Прочитай слова. Які звуки позначено буквами **я, ю, є, ї**? Після яких букв і перед якими вживається апостроф? Спиши. підкресли букви, між якими вживається апостроф.

Б'ють, п'ять, дев'ять, в'є, м'ята, Мар'янка, пір'іна.



Апостроф вживається після букв **б, п, в, м, ф** та **р**, що позначають тверді приголосні, перед **я, ю, є, ї**.

3. 1. Прочитай речення. Прослідкуй за вимовою звуків, позначених буквами **я, ю, є**.

1. Хлоп'ята б'ють м'яч у ворота. 2. Мар'янка п'є сік. 3. Дем'яно працює з комп'ютером.

2. Спиши. Підкресли букви, між якими стоїть апостроф. Поясни його вживання.



4. 1. Прочитайте звукові схеми.

[пйат'] □ ...

[пірйіна] □ ...

[пйут'] □ ...

[румйаний] □ ...

[бйє] □ ...

[пйатниц'а] □ ...

2. Позначте звуки буквами. Які букви ви записали на місці звуків [йа], [йу], [йє], [йі]? Який знак вжили перед ними? А якими буквами позначили звуки [т'], [ц'а]?



5. Прочитай і спиши приказки. Поясни їхнє значення та правопис слів з апострофом.

1. Не розіб'єш горіха – не дістанеш і зернятка. 2. Заздрість здоров'я їсть. 3. На чужім подвір'ї і мухи б'ють. 4. Батьком і матір'ю не хвалися, а хвалися ділом.



12. Читаємо текст, правильно вимовляємо і пишемо слова з апострофом

1. Прочитай текст, правильно вимовляючи слова з апострофом. Спиши, поясни правопис виділених слів.

Євгенкові **дев'ять** років. Найбільшою турботою **хлоп'яти** є голуби. Пташина **сім'я** в нього невеличка. Голуб і голубка. Вони сміливо гуляють **подвір'ям**, а живуть у **дерев'яній голуб'ятні**.

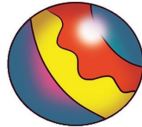
2. Запиши, у кого хто, вибираючи з дужок правильний варіант.

У горобчика – горо(бя/б'я)тка.
А в голубки – голу(бя/б'я)тка.
У соло(ві/в'і)хи – соло(вя/в'я)тка.
А в ластівочки – ласті(вя/в'я)тка.

3. 1. Вимов слова – назви малюнків. Поміркуй, чи треба вживати апостроф під час письма цих слів. Чому?

5

9



пір'іна

2. Запиши слова – назви цифр і малюнків. Підкресли букви, між якими стоїть апостроф.

3. Спиши текст, замінюючи звукові схеми буквеним записом.

Тепер я живу у місті. Та враз згадав хло[пйа]чі забави на батьковому подві[рйі]. Задзвеніли мені соло[вйі], заворкотіли голу[бйа]та. Запахли в рідному саду ру[мйа]нок і [мйа]та.



4. Прочитай і спиши прислів'я. Поясни правопис слів з апострофом.

1. Добре ім'я краще багатства. 2. Пташка красна своїм пір'ям, а людина – знанням. 3. Найбільше багатство – здоров'я. 4. Тяжко тому жити, хто зло пам'ятає.

СЛОВО. ЛЕКСИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ



13. Слухаємо-розуміємо, читаємо, розрізняємо слова за значенням, групуємо їх

1. Послухай текст.

– Діти! Сьогодні ми поговоримо про слово і його значення в житті людини, – почав свою розповідь професор Мова.



Слово, – писав український письменник Іван Цюпа, – то дівний вітвір людини. За допомогою слóва, мови люди спілкуються між собою. І кожна мова по-своєму прекрасна.

Вона, мов неповторний самоцвіт⁴, виграє всіма барвами веселки, має своє звучання і красу.

Кожне слово – це ніби діамантова намистинка⁵ у великому разку⁶ нашої мови. Кожне слово має свій зміст, свою красу. У мене народжується велике почуття радості при згадці таких слів, як *світанок, сонячний промінь, весняний струмок, голуба далечінь, блакитна високість неба*. А скільки таких слів існує у кожній мові! І за кожним – глибина змісту і краса!

Тож будьте, діти, уважними до слова, вдумуйтесь у його значення, запам'ятовуйте і вживайте у власному мовленні.



Прочитай перші 2 абзаци тексту. Спробуй розказати, про що у них розповідається.

Прочитай другу частину тексту. Як сказано тут про слово? З чим письменник Іван Цюпа порівнює слова?

Яке почуття народжується у душі автора від краси слова?

А які слова викликають почуття радості у тебе?

До чого закликає професор Мова?

2. Прочитай розмову Наталочки і Габора.

⁴ Самоцвіт – drágakő

⁵ Діамантова намистинка – gyémánt gyöngyszemecske

⁶ Разок – намисто; тут: поєднання слів, ніби намистинок



– Наталочко, так що значить – *слова, як діаманти?*– запитав Габор.

– Пригадай, Габоре, у кожній мові є

слова – назви предметів, ознак, дій, кількості та інші. Уміння їх добирати і поєднувати в реченні, щоб висловити думку, і створює красу нашого мовлення. Можна сказати: «Настала осінь». А можна: «Настала *золота* осінь», «*Красується* осінь». Слова *золота, красується* і будуть тими діамантами, які передають красу природи. От що значать слова у мові!



Про що запитав Габор Наталочку?

Які приклади навела дівчинка, щоб відповісти на його запитання?

Яку картину природи ти уявив(-ла), прочитавши речення «Настала осінь» і «Настала золота осінь»? Запиши ці речення. Додай ще й своє.



3. 1. Прочитайте слова. Поміркуйте, чи однакове їх значення. На скільки груп їх можна поділити?

Ліс, зелений, листя, рости, за, працювати, жовтий, у, під, гриб, великий, їжак, жити, хата, учень, солодкий, з, над.

2. Запиши слова кожної групи за зразком:

Зразок. Назви предметів: сонце, ... , ...

5. Переклади і запиши українською. Підкресли слова – назви предметів, познач закінчення.

Sárga körte, piros alma, zöld dió, édes szilva, savanyú szőlő.



5. 1. Прочитай текст. Про що в ньому розповідається? Добери і запиши заголовок та текст.

Рум'яна кругла українська паляниця лежала на столі і була, як сонце. Хліб і сіль на столі означали добробут⁷. Без солі – не смачно, без хліба – не ситно⁸.

2. Які за значенням слова вжито, щоб розповісти про хліб? З чим порівнюється паляниця?
3. У першому реченні підкресли слова – назви ознак, у другому – назви предметів, у третьому – службові слова.



14. Складаємо текст за змістом малюнка



1. 1. Розгляньте малюнок. Доберіть заголовок. Складіть невеликий текст за змістом малюнка і запишіть його.

Мал. 1/3 стор.

Світить сонечко. Галявина у лісі.

I план: 2-3 берізки із жовтим листячком.

Вітер зриває окремі листочки.

Під деревами по 2-3 гриби.

На II плані: у небі летять журавлі.

Люди (сім'я) збирають гриби.

2. Прочитайте складений текст. Які за значенням слова вам довелося вжити, щоб розповісти про осінній день?



2. 1. Прочитай уривок з оповідання Андрія М'ястківського.

У ЖОВТНІ

⁷ Добробут – jólét, jómód

⁸ Не ситно – nem laktató

У жовтні ще ла́гідне сонечко. Ще глибоке синє небо. Та все частіше його затягують сірі хмари. Студять⁹ землю північні вітри. О цій порі відлітають у теплі краї останні перелітні птахи. А їжачок та жабка готуються до зимової сплячки.



Яка пора року описана? А місяць? Які за значенням слова вжив автор, щоб описати цю пору року?

2. Випиши слова – назви ознак разом зі словами – назвами предметів.

Зразок: осінній день, ...

3. Назви́ слова, що є назвами дій.

4. Спиши останнє речення. Підкресли службові слова.

5. Пригадай і запиши назви осінніх місяців.



15. Утворюємо речення з поданих слів. Складаємо текст



1. 1. Прочитайте слова. Чи однакове значення вони мають? На яку тему можна скласти текст, використовуючи ці слова?

Ми, зоопарк, ходили, у; там величезного, бачили, слона; були, там, і, мавпочки, маленькі, веселі; стрибали, й, гойдалися, вони; на, поляні, жирафи, огорожею, за, гуляли, і, зебри; а, ми, ще, левів, бачили, тигрів, ведмедів; цікаво, у, було, зоопарку.

2. Упорядкуйте слова так, щоб утворились речення.

3. Складіть і запишіть текст на дошці і в зошиті.



2. 1. Прочитай, добери заголовок і спиши текст.

⁹ Студять – охолоджують (lehűtik)

За Костянтином Ушинським

Іде цап волохатий, іде бородатий,
рожищами помахує, бородищем потріпує,
копитцями постукує: іде мекає-гукає, кіз і
козенят скликає.

Мал.:

Іде цап бородатий,
волохатий.

2. Які за значенням слова використав автор, щоб розповісти про те, який цап, і що він робить.
3. Підкресли слова – назви предметів однією лінією, назви дій – двома, а назви ознак – хвилястою.



16. Слухаємо, читаємо і переказуємо казку, знаходимо та добираємо синоніми й антоніми

1. Послухай розповідь професора Мови.



– Ви вже знаєте, діти, що в кожній мові є слова, хоч і різні за звучанням і написанням, але однакові чи близькі за значенням. Це – **синоніми**. Наприклад: *казати, говорити, розповідати*.

Є й слова протилежні за значенням – **антоніми**. Наприклад: *верх – низ, холодний – гарячий, йти – стояти*. Слова-антоніми часто вживаються у прислів'ях і приказках. Наприклад: «*Весною – не посієш, восени – не збереш*». Або: «*На чорній землі білий хліб родить*».

Вживання таких слів робить наше мовлення багатим, красивим, влучним.



Про які слова розповів професор Мова? Чи є такі в угорській мові?

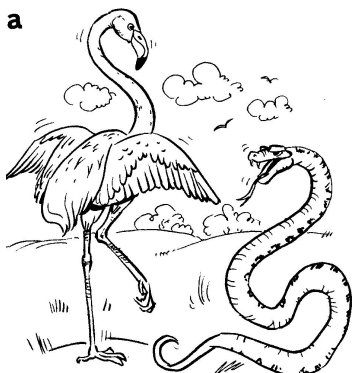
2. 1. Прочитай казку.

ФЛАМІНГО І ЧАРІВНИЦЯ ЕФА

Колись давно в Африці жила маленька принцеса Фла́ма. У неї було гарне личко, а чудова рожева сукня нагадувала ранкову зорю. Флама була доброю і лагідною дівчинкою.

Та не злюбила принцесу жорстока і зла чарівниця Ефа.

а



Вона перетворилася на отруйну змію і захотіла вбити Фламу. Та добра фея не дозволила цього, а перетворила принцесу на рожевого птаха фламінго і сказала: – Тільки тоді, як хтось подарує фламінго квітку, назва якої схожа на назву птаха, Флама знову стане принцесою.

Пройшов час. Одного ранку хлопчик подарував фламінго букет рожевих флоксів. І о диво! Чари розвіялися. Флама знову стала вродливою дівчинкою. А зла чарівниця Ефа лишилася потворною змією.



Хто тобі більше сподобався – Флама чи Ефа? Чому? Відповідай так: «Мені більше сподобалась ..., тому що вона була ...»



Назви фламінго і флокс означають полум'я. Бо і квітка флокс, і птах фламінго рожеві, наче відблиски полум'я.

2. Знайди у казці синоніми й антоніми. Кого вони стосуються?



4. Допиши речення, вживаючи синоніми й антоніми.

Флама була ... , ... , а Ефа – ... ,

4. Навчися переказувати казку «Фламінго і чарівниця Ефа».



17. Спостерігаємо за вживанням синонімів та антонімів у поетичних творах

1. 1. Прочитай вірш Яни Яковенко. Про кого і про що він?

На базарі жираф
вибирав теплий шарф.
Переміряв чималенько –
всі шарфи коротенькі.
Є великі, є маленькі,
є широкі, є вузькі,
є блискучі, наче змії,
та нема на довгу шию.
І, нарешті, в продавщиці
він купив дві гострі спиці.
І тепер собі жираф
вдома в'яже довгий шарф.

*Мал. (в обгорку):
Жираф біля лотка, де
продають шарфи, розглядає і
приміряє шарфи. Продавець
пропонує йому спиці для
плетіння.*

2. Які слова використано у вірші, щоб показати, які були шарфи? Ці слова синоніми чи антоніми?

3. Прочитай перші 4 рядки вірша, щоб зрозуміти значення слова *чималенько*. Добери до нього синонім. А до слова *коротенький* знайди антонім у тексті.

4. Спиши уривок, в якому розповідається про шарфи. Підкресли антоніми.

2. 1. Прочитай уривок з вірша Василя Латанського «Віхола»

Мете, мете хурдэ́лиця,
Поро́ша, хуртові́на,
То на дорóзі стéлиться,
То в хату сні́гом кине.

Ві́хола, верте́лиця,
Хурдэ́ля, завірю́ха,
Мете́лиця, кужéлиця
Ще й виверта́ кожуха.



Яку картину зимової природи ти уявив(-ла)?

Які слова автор дібрав, щоб передати цю картину? Це синоніми чи антоніми?

2. Випиши з тексту слова-синоніми до слова *віхола*.

3. 1. Прочитай прислів'я. Поясни, як ти їх розумієш.

1. Хто хоче багато знати, тому треба мало спати. 2. Повний колос до землі гнеться, а порожній – до неба пнеться. 3. За маленьким погнався, а велике загубив.

2. Спиши. Підкресли антоніми.



3. У другому прислів'ї Галинка підкреслила аж 6 антонімів, а Гугуце лише 2. Поміркуйте, чи правильно зробила Галинка? А ти? Доведіть свою думку.



4. 1. Прочитай і допиши прислів'я, додаючи антоніми до підкреслених слів. Підкресли антоніми.

Знай більше, а говори

Корінь навчання гіркий, а його плід –

Краще річ нова, а дружба –

2. Поясни значення прислів'їв.

3. Чи є у другому прислів'ї інші слова – антоніми?



18. Читаємо казку, знаходимо синоніми й антоніми

1. 1. Послухай казку. Про кого в ній розповідається?

ДЛЯ КОГО ГОЛКИ В ЇЖАКА

Якось восени лисицю захопив у полі дощ. Вимокла вона дуже. Похнюпила лисиця голову та й чалапає по калюжах. Бреде, бреде, коли гляне – кущик росте. Лисиця – до нього. Прибігає, аж там їжак сидить. Від дощу сховався.

– Посунься! – буркнула лисиця, штовхнула їжака в бік – та аж скрикнула від болю. – Ой, лихо! До тебе ж торкнутися не можна. Чом ти не поголиш свою гидку щетину?

– Спасибі за пораду, але вона не для мене, – мовив їжак.

– Та ти подумай, □ сказала далі лисиця. – Що в тих голках гарного? Погоди їх, бо всі друзі від тебе відмовляться...

– Мої голки не для друзів, – промовив їжак, – вони для ворогів.

2. Прочитай текст. Знайди і випиши синоніми до слів *іти, говорити*.

3. Чи є у тексті антоніми?



4. Прочитайте казку в ролях.



Хто з героїв казки був хитрий, а хто розумний?

2. 1. Прочитай і закінчи кожне речення, додаючи потрібні слова.

ЛЕДАЧИЙ І СТАРА́ННИЙ

Спочатку повчуся, а потім погуляю, – говорить

Спочатку погуляю, а потім повчуся, – каже

2. Випиши парами антоніми.

3. Чи є у цих реченнях синоніми? Запиши їх.

4. Чи можна слово *старанний* замінити словом *працьовитий*?

3. 1. Прочитай слова. Випиши групи синонімів.

Дім, сміливий, сидіти, іти, малий, боязливий, говорити, будинок, хоробрий, ходити, крихітний, мовчати, казати, хата, відважний, рухатися, невеликий, розмовляти.

2. Чи є серед слів антоніми? Назви їх.

4. Перекладіть і запишіть українською мовою за зразком.

Зразок. Антоніми – ..., ...,

Синоніми – ..., ...,

Kemény, ül, lágy, merész, kicsi, áll, bátor, fut, nagy, rohan.



5. 1. Прочитай речення. Подумай, які зі слів-синонімів, поданих у третій вправі, слід вставити замість крапок.

1. **Хлопець** довго ... по телефону. 2. Іринка бавилась із ... братиком.
3. На території садиби збудували

2. Запиши. Поясни написання виділеного слова.



19. Читаємо, спостерігаємо за багатозначними словами й уживаємо їх у мовленні

1. 1. Прочитай текст.



Якось увечері Габор подзвонив своїй подрузі:

– Привіт, Наталочко! Як справи?

– Привіт, Габоре! Дякую, у мене все гаразд.



Мал.
жіночий
гребінець

– Наталочко, я читав вірші Грицька Бойка і натрапив на такий:

*Носить півник-співунець
на голівці гребінець.*

*Гребінцем тим – знає кожний –
причесатися не можна.*

*А у мене, а у мене
гребінець новий, зелений.*

Мал.
голівка
півника

– І що ж у вірші тебе здивувало? – запитала Наталочка.

– Я не розумію, про який гребінець ідеться. Він один чи два? – розгублено сказав хлопчик.

– От ти про що! – весело сказала Наталочка. – Зараз поясню.

В українській мові, як і в угорській, є слова **однозначні** (egyjelentésű) і **багатозначні** (többjelentésű). Якщо слово має одне значення, то воно – однозначне. Наприклад, *парта, учень, олівець*.

А якщо слово має два і більше (багато) значень, то воно – багатозначне. Наприклад: *ручка*. Це може бути *ручка, якою пишуть, ручка дитини, ручка від дверей або від шафи*. Слово одне, а значень багато. Про значення таких слів довідуємося зі словосполучень і речень, у яких вживаються ці слова.

– Дякую, Наталочко! Здається, я зрозумів, – зрадів Ґабор. – Виходить вірш Грицька Бойка про багатозначне слово – *гребінець*! Гребінець у півника і гребінець, яким розчісують волосся!

– Так, Ґаборе. Ти все правильно зрозумів. І я рада, що змогла тобі допомогти! Бувай, Ґаборе!

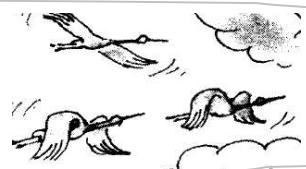
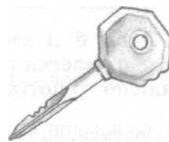
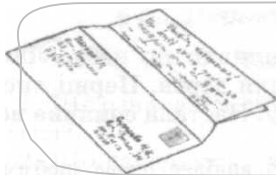
– До зустрічі, Наталочко!



Про які гребінці йшлося у вірші *Грицька Бойка*?

Так що ж таке *багатозначні слова*?

2. Розглянь малюнки і прочитай вірші-загадки *Алли Свашенко*. Чи можна здогадатися, хто так говорить про себе?



Я на дереві гойдаюсь.
Я в конверті посилаюсь.
Я – не він, а він – не я.
Спільне в нас лише ім'я.

Я квартиру відмикаю.
Журавлиним я буваю.
Я не він, а він – не я.
Спільне в нас лише ім'я.



3. 1. Поміркуйте, чи однакове значення мають виділені слова у наведених реченнях. Поясніть значення слова *коса*.

Журавлі летять у небі. У нашому селі за допомогою колодязних *журавлів* дістають з криниць воду.

У лісі ми збирали маслюки й *лисички*. *Лисичка* тихо підкралася і схопила *півника*. У квітнику розцвіли *півники*.

У Мар'янки була руса *коса*. Морські хвилі намили довгу *косу*. Дідусь узяв *косу* і пішов косити траву.

Мал.-
мініатюра:

*Колодязь і
колодязний
журавель*

2. Запиши речення. Багатозначні слова підкресли.



4. Прочитай і спиши речення. Підкресли багатозначні слова і поясни їх значення. Поясни правопис виділених слів.

1. У коня довгий хвіст. 2. Ми запізналися на вокзал і побачили лише хвіст поїзда. 3. Оленка зав'язала *волосся* у хвіст. 4. У *цього* хлопця розумна голова. 5. Голова сільської ради подарував школі *п'ять комп'ютерів*.



20. Читаємо, спостерігаємо за переносним значенням слів у художніх текстах

1. 1. Прочитай і поміркуй.



Про жовтий колір часто кажуть *золотий*, бо золото жовте. Наприклад: *золоте* листя, *золота* осінь. А чому люди говорять *золота* голова, *золотий* характер?



Габор довго думав, а потім попросив
Наталочку пояснити йому.

□ Знаєш, Габоре, – мовила Наталочка, –

слова можуть вживатися в **прямому** (alapjelentés) і **переносному значенні** (átvitt értelmű).

Люди, а найчастіше письменники, вживають слова не лише в прямому значенні, але і в переносному, тобто якість одного предмета переносять на інший за якоюсь ознакою. Це для того, щоб яскравіше, виразніше змалювати природу, людину чи подію.

Наприклад, Леонід Первомайський так змальовує зимовий ліс і землю:

Срібні дерева.
Срібне гілля.
Сріблом пухнастим
Вкрита земля.



Яку картину природи ти уявив?

Подумайте, у прямому чи в переносному значенні вжив поет слово «срібний».



2. Спробуйте пояснити Габору, що означає слово *золотий* у словосполученні *золоте сонце*.

3. Спиши уривок вірша Леоніда Первомайського. Підкресли словосполучення, у яких слово *срібний* вжито у переносному значенні.



2. 1. Прочитайте сполучення слів зліва і знайдіть відповідне пояснення значення їх справа. Запишіть за зразком.

дихнув вітерець	→	жовте
шепоче листя		повіяв
біжить струмок		шелестить
медові яблука		солодкі

золоте листя

тече

Зразок: дихнув вітерець – повіяв.



2. Складіть і запишіть речення з двома словосполученнями, що зліва (за власним вибором).

3. 1. Прочитай сполучення слів. Які з них ужиті у прямому значенні, а які – в переносному.

М'який хліб ☐ м'яке серце.

Тепла вода ☐ теплий погляд.

Солодкий сік ☐ солодкі слова.

Кам'яний будинок – кам'яне обличчя.

Гострий ніж ☐ гострий розум.

2. Спиши. Підкресли слова, вжиті в переносному значенні.



3. Складіть і запишіть речення з двома словосполученнями (за власним вибором).

4. Поясни правопис підкреслених слів.



4. 1. Прочитай вірш *Дмитра Мегелика*.

Осінь дише зливами,
осінь пахне сливами,
що в росі купаються,
соком наливаються.

*Мал.
Гілка зі
сливами.*

Сливи поміж вітами
сяють самоцвітами,
виснуть над криницями
синіми зірницями¹⁰.



Чи сподобався тобі вірш? Про що у ньому розповідається?

Що ти уявив(-ла), читаючи вірш?

За допомогою яких слів автор передав красу осені?

2. Спиши вірш. Підкресли слова, вжиті у переносному значенні. Поясни їх значення.

¹⁰ Зірниці /зопі - csillagok

ОСНОВА СЛОВА І ЗАКІНЧЕННЯ.



21. Читаємо текст й усвідомлюємо прочитане, визначаємо у словах основу і закінчення, пишемо

1. Прочитай розповідь професора Мови.



– Дорогі діти, – звернувся професор Мова до учнів, – сьогодні ми пригадаємо все про слово. Ви вже знаєте, що слова мають те чи інше значення.

Це **повнозначні слова** (*önálló jelentésű szavak*).

Повнозначні слова складаються не лише зі звуків, але й з поєднаних між собою частинок. Головна з них називається в українській мові **основа слова** (*szótő*). У ній міститься його основне значення. Наприклад: школ**а**, земл**я**, сонц**е**. З основою тісно зв'язане **закінчення** (*végződés/rag*). У наведених словах **-а, -я, -е** – закінчення. Воно постійно змінюється – змінює форму слова і позначається так: □ – школ**а** школ**я** школ**е**. Роль закінчення – зв'язувати слова між собою.

– А як бути, коли у слові нема закінчення, – тут же запитав Ґабор. – Наприклад, *зошит, клас...*

– Молодець, – похвалив хлопчика професор



Мова. – Дійсно, є багато слів, які не мають закінчення, або, як кажуть, мають **нульове закінчення**: *хліб*□, *син*□, *дід*□. Але як тільки виникає потреба зв'язати такі слова з іншими, тут же з'являється і закінчення. Наприклад, є слова *пригощати, хліб*. Щоб зв'язати ці слова, треба до слова *хліб* додати його закінчення. І утвориться словосполучення *пригощати хліб* **ом**.

Допомагають зв'язувати слова між собою не лише закінчення, але й службові слова: *до, на, під, з, у(в)*. Наприклад: *іти до клас[у] розмовляти з дід[ом]*.



Що розповів про слова професор Мова учням?
З чого утворюються повнозначні слова? Яка з частинок є основною?
Чому?

Яка частина слова змінюється? Чи змінюється від цього значення слова?
Для чого служить закінчення?

2. 1. Прочитай слова й словосполучення. Прослідкуй, як змінюється закінчення слів у зв'язку з іншими словами.

Зошит, на, парт[а] – зошит на парт[і]
М'ячик, під, парт[а] – м'ячик під парт[ою]
Учні, у, клас[] – учні у клас[і]
Вийти, з, клас[] – вийти з клас[у]

2. Спиши слова і словосполучення. Познач закінчення. Підкресли службові слова.



Щоб не помилитися у визначенні закінчення, потрібно змінити слово за питаннями: ось горщик[]: борщик (у чому?) – у горщик[у] пара (над чим?) – над горщик[ом]
Та частина, яка змінюється, і буде закінченням.



3. Прочитайте слова. Зв'яжіть їх між собою, ставлячи питання *кому? ким? з ким? кого?* та добираючи закінчення, наведені справа. Запишіть утворені сполучення слів.

Розповідати, мама;	-я
пишатися, сестра;	-і
гратися, з, брат;	-ою
запросити, дідусь.	-ом

4. 1. Прочитай вірш *Вікторії Забави*. Про кого в ньому розповідається? Що саме?

Їжачок-лісовичок
Зробив ліжко з гілочок,
росою умився,
листячком укритися.

Скрутився калачиком,
щоб його не бачили.
Йому сняться теплі сні –
буде спати до весни!

2. Прослідкуй, як змінилося закінчення у словах *роса, листячко, калачик, весна*.
3. Спиши вірш. Познач основу і закінчення у виділених словах. Підкресли слово, з яким зв'язане кожне з виділених слів.



5. 1. Прочитай вірш Катерини Гончар.

У мого хлоп'яти з неба – оченята.
На маленькій личку – із калини щічки.
Чубчик – з колосочків, голос – із дзвіночків.



Про кого розповідається у вірші? Що саме? Розкажи, яким ти уявляєш цього хлопчика.

2. Спиши вірш. Познач закінчення у підкреслених словах.
3. Поясни правопис слова *хлоп'яти*.



22. Змінюємо закінчення у словах – назвах предметів і назвах ознак, складаємо текст-опис

1. 1. Прочитай і поміркуй, чи змінилося значення слів – назв предметів від зміни закінчень.

Клас – у класі, з класом, біля класу.
Парта – з парти, на парті, під партою.
Вікно – у вікні, біля вікна, за вікном.

2. Спиши слова, познач закінчення, підкресли службові слова.



3. Поміркуйте, чи залежить зміна закінчення від службових слів.

2. 1. Прочитай слова – на́зви предметів і на́зви їх ознак. До якого роду належить кожне зі слів – назв предметів? Прослідкуй, як слова – на́зви ознак змінюють свої закінчення залежно від роду слів – назв предметів.

Дуб (він) старий, високий.

Сосна (вона) стара, висока.

Дерево (воно) старе, високе.

2. Спиши. Познач закінчення.

3. 1. Прочитай текст, змінюючи слова за питаннями, як показано у зразку.

Зразок: Марійка (де?) у школі зустріла (кого?) подругу.

ЧЕКАЮТЬ

Бабуся (де?) в (хата) чекає (кого?) (вну́чка).

Внучка надворі чекає (кого?) (кицька).

Кицька (де?) у (клуня¹¹) чекає (кого?) (ми́шка).

Та мишка (де?) в (нора) саме спить.

Отож усі чекають, коли мишка прокинеться.

2. Запиши текст без питань, змінюючи закінчення слів, що у дужках. Познач закінчення.

4. Перекладіть і запишіть українською мовою. Позначте закінчення.

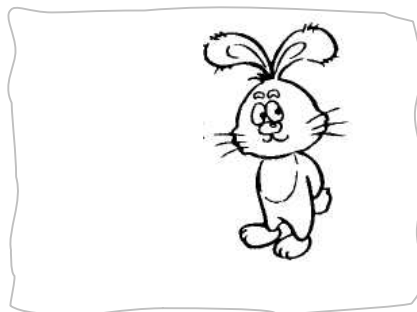
Ház – a házban, fűzet – a fűzetben, osztály – az osztályban; magas fa, magas ház, magas hegy, piros alma, piros vonalzó, piros csizma.



5. 1. Прочитай загадку і відгадай. Спиши. Позначте закінчення у словах – назвах ознак.

Довгі вуха, куций¹² хвіст,

¹¹ Клуня – pajta, csűr



Невеличкий сам на зріст.
На городі побував,
Там капуста пожував.
Довгі лапки – скік та скік:
Ми погнались¹³ – він утік.



2. Усно склади текст-опис зайчика, починаючи так: *Ось зайчик. Він ... У нього ...*



23. Читаємо, змінюємо закінчення, складаємо текст-розповідь за опорними словами

1. 1. Прочитай текст.

За Василем Сухомлинським

ОСІНЬ ПРИНЕСЛА ЗОЛОТИСТІ СТІЧКИ

Ростуть над ставком дві берізки. Стрункі, високі, білокорі деревця. Розпустили берізки свої зелені коси. Віє вітер і розчісує їх. Тихо шелестять листям берізки. То вони про щось розмовляють.

Прийшла до берізок осінь. Принесла їм золотисті стрічки. Вплела берізкам стрічки в зелені коси.

Зійшло сонце. Подивилося на берізки і не впізнало їх, бо у зелених косах берізок виблискували золотисті стрічки. Сміється сонечко, а берізки сумують.



Чи сподобався тобі текст? Про що в ньому розповідається? Чому берізки засумували?

2. Габор, переписуючи текст у зошит, записав його так:

¹² Куций – короткий

¹³ Погнались – тут: почали наздоганяти

Росте над ставком дві берізка. Стрункі, високі, білокорі деревце. Розпустили берізка свої зелені коса. Віє вітер і розчісує їх. Тихо шелестять листям берізка.



3. Які помилки допустив Габор у виділених словах? Виправте його запис і запишіть правильно. Що називали слова, які ви виправляли – предмети, ознаки чи дії?

2. 1. Прочитай текст. Чому квітка має таку назву?

На високому стеблі росте велика квітка з золотими пелюстками¹⁴. Вона подібна до сонця. Тому й називають квітку *соняшником*.

2. Прочитай слова і питання. Добери до них відповіді з першого речення тексту, запиши їх замість крапок. Познач закінчення у доданих словах. Поясни їх роль.

На (якому?) ... стеблі; росте (що?) ... ; квітка (яка?) ... ; квітка (з чим?) з ... ; з пелюстками (якими?)

3. 1. Прочитай і спиши сполучення слів. Підкресли службові слова. Познач закінчення у словах – назвах предметів і їх ознак.

Жити в лісі, наколотити на голки, сухе листя, вимостити гніздечко, заснути до весни.



2. Про кого можна розповісти, вживаючи ці словосполучення? Усно складіть текст-розповідь про цю тваринку.

4. 1. Прочитай слова. Зв'яжи їх між собою, змінюючи закінчення.

Цікавий, книжка;
солодкий, тістечко;
веселий, гра.

Поспішати, школа, до;
у, писати, зошит;
автобус, їхати.

¹⁴ Пелюстка – szírom

2. Познач закінчення у словах – назвах ознак. Знайди службові слова і спробуй пояснити їх роль.



5. Прочитай уривок з вірша *Ліни Біленької*. Про кого і що в ньому розповідається? Спиши. Познач закінчення у словах.

У пустелі – баобаб,
в лісі – граб,
у морі – краб,
за селом – дубочок,
в хаті – кіт-коточок.



Баобаби – це величезні дерева, що ростуть в Африці. Окружність стовбура найбільшого баобаба майже 56 метрів. Відомо, що мешканці Африки влаштовують у стовбурах цих дерев житла, крамниці, автобусні зупинки.



24. Читаємо, спостерігаємо за способами зв'язку слів у словосполученнях, утворюємо їх, визначаємо головне і залежне слово

1. 1. Прочитай текст.



– Ви вже знаєте, – звернувся до учнів професор Мова, – що ми говоримо не окремими словами, а зв'язуємо їх між собою у словосполучення і речення.

Словосполучення може складатися з двох або трьох слів. Третє слово найчастіше є службовим. Наприклад: *читати книжку*^[у] *дивитися у книжку*^[у].

У словосполученні завжди є **головне слово** (alaptag) і **залежне** (alárendelt tag), яке змінює своє закінчення, як того вимагає головне слово.

Якщо у словосполученні є службове слово, то воно теж вимагає від залежного зміни закінчення. Наприклад: *прибирати кімнат* [у] *сидіти у кімнат*[і].

Щоб правильно утворити словосполучення, треба від головного слова до залежного ставити питання. Прочитайте їх у таблиці Кіберика.

Нема (кого? чого?) ...
Бачу (кого? що?) ...
Дякую (кому? чому?) ...
Пишаюся (ким? чим?) ...
Цікаво (у кому? у чому?) ...



2. До речень другого і третього абзаців прочитаного тексту поставте питання. Дайте відповіді на них, користуючись текстом. Розіграйте діалог: одне запитує, інше – відповідає.

2. Прочитай речення, які складаються зі словосполучень. Спиши. Постав питання від головного слова (воно позначено так: *****) до залежного. За потреби користуйся таблицею Кіберика.

Принесли хліб. На стіл поклали. Пахучий хліб, теплий,
із скоринкою золотавою. Це від вогню позолота в нього.



3. 1. Прочитайте головні слова, добираючи до них з довідничка залежні, які б відповідали на поставлені питання. Змінійте закінчення.

Сукня (на кому?) на ... , сукня (яка?) ... , зошит (де? на чому?) на ... , зошит (який?) ... , риба (де? у чому?) у ... , трава (під чим?) під ... , трава (яка?)

Довідничок: Ганнуся, море, парта, сніг, чистий, новий, зелений.

2. Запиши 4 словосполучення на вибір. Познач закінчення. Підкресли службові слова.
4. Прочитай словосполучення. За допомогою чого зв'язані у них слова? Визнач в кожному словосполученні головне слово. Познач його так: ✕.

Іти до школи, читати казку, дивитися у вікно, рідний брат.

5. 1. Перекладіть і запишіть українською мовою.

Magas fa, Zsuzsával barátkozik, tiszta füzet, iskolába jár, üzletbe siet, piros ceruzát kér.

2. Визнач у кожному словосполученні головне слово.



6. 1. Прочитай уривок з вірша *Платона Воронька*. Про що в ньому повідомляється?

Ми ходили по гриби,
зайчика злякались,
поховались за дуби,
розгубили всі гриби.

2. Випиши словосполучення за зразком. Познач закінчення у залежних словах.

✕

Зразок: ходили (по що?) по гриб и

СЛОВО - ЧАСТИНА МОВИ



25. Читаємо й усвідомлюємо текст, розрізняємо слова – частини мови, групуємо їх

1. Прочитай текст.



— Сьогодні, діти, — мовив професор Мова, — ми помандруємо у чарівну країну, яка зветься *ГРАМАТИКА*. У ній живуть слова великими родинами. І називаються ці родини *ЧАСТИНИ МОВИ* (szófajok).

Є родина слів, яка в Граматиці називається *ІМЕННИК* (névszó). Іменники іменують предмети – істоти і неістоти (élőlény és élettelen), і відповідають на питання *хто? що?*

У іменників є помічники – *ЗАЙМЕННИКИ* (névmások). Вони часто виступають замість іменників і вам добре знайомі. Це слова *я, ти, він, вона, воно, ми, ви, вони*.

Щоб іменники чи займенники відгукнулися, треба їх спитати *хто? або що?*

Поряд з іменниками живе родина слів, яка називається *ПРИКМЕТНИК* (melléknév). Вони називають ознаки іменників. Щоб дізнатися, які ознаки мають іменники, прикметників треба запитати *який? яка? яке? які?*

А недалеко живе ще одна родина слів, яка в Граматиці називається *ДІЄСЛОВО* (ige). Дієслова повідомляють, що роблять іменники. Запитаєш їх, *що робить* предмет? або *що робив?* чи *що буде робити?*, вони одразу розкажуть.

Є й інші родини слів, наприклад, *ЧИСЛИВНИКИ* (számnevek). Вони називають кількість предметів (*один, п'ять, десять*) або їх порядок (*перший, третій, четвертий*). А щоб про це дізнатися, потрібно запитати: *скільки? або котрий?*

А про родину *СЛУЖБОВИХ СЛІВ* (viszonyzók) ви вже знаєте. Одні звуться *ПРИЙМЕННИКИ* (előjárószók) - *у, в, з, на, під*, бо завжди знаходяться при іменниках, точніше **перед іменником**: *на дорозі, під деревом*. А інші звуться *СПОЛУЧНИКИ* (kötézők) - *і(й), та, а, але*. Вони, ніби місточки, сполучають незалежні слова: *Іванко і Миколка, земля та небо*.

Кожна родина живе у дружбі з іншими. У кожної є свої особливості, які ви будете вивчати.

Є й інші родини слів. Про них ви дізнаєтесь пізніше.

Отож, рушаймо разом у дуже цікаву Країну *ГРАМАТИКУ*!



Про що розповів професор Мова? Що тобі уже знайоме про частини мови з уроків рідної мови? А що нове? Випиши і запам'ятай назви частин мови.



2. 1. Прочитайте слова і погрупуйте їх за частинами мови. Запишіть за зразком:

Зразок: Іменники: ... ,

Прикметники: ... ,

Осінь, опадати, біля, жовтий, та, листя, сірі, хмари, дощ, холодний, сіється, з, дерево, під, ноги, і.

2. На яку тему можна скласти текст, використовуючи наведені слова? Складіть і запишіть кілька речень з ними. Прослідкуйте, чи правильно вжито закінчення у словах складених речень.

3. 1. Прочитай вірш. Про кого і що саме в ньому розповідається?

Вийшли з лісу ведмежата,	до в'язання стало двоє,
заходились жито жати.	шосте між дубками косить,
Запряглося в жатку троє,	сьоме воду їм підносить.

2. Назви, які частини мови вжито у вірші.

3. Спиши. Підкресли іменники однією лінією, дієслова – двома, числівники – хвилястою, службові слова обведи кружечками.

4. Перекладіть слова українською мовою і погрупуйте їх за частинами мови. Запишіть за зразком.

Зразок. Іменник: ..., ...,

Прикметник: ..., ...,

Дієслово: ..., ...,

Sárga, tanul, asztal, fekete, áll, tábla, kék, válaszol, szekrény, barna, kérdez, pad.



5.1. Прочитай вірш *Валентини Каменчук*.

Сидить осінь на горбочку,
шиє лісові сорочку.
Як пошила, каже: «Лісе!
Скинь стару – в нову вберися!»



Про що розповідається у вірші? Чи є у ньому слова, вжиті у переносному значенні? А антоніми?

2. Спиши. Підкресли іменники однією лінією, дієслова – двома, прикметники – хвилястою, службові слова обведи кружечками.

ІМЕННИК



26. Читаємо тексти, розпізнаємо іменники □ назви істот і неістот



Істоти – назви живих предметів, неістоти – неживих.
До назв істот ставимо питання *хто?*, до неістот – *що?*



1. Прочитайте іменники. Погрупуйте їх за ознаками: *істота* – *неістота*, запишіть за зразком.

Мар'янка, ніч, урок, вчителька, пташка, книжка, школа, вітер, котик, сонце, малюк.

Зразок: Хто? – учень, ... ,

Що? – день, ... ,

2. Прочитай текст.



Габор прочитав попереднє завдання, замислився, а потім запитав професора Мови:

□ Професоре, скажіть, будь ласка, чому живі істоти

– люди, діти, тварини називаються *предметами*?

Професор Мова пояснив так:

□ Габоре, зараз ми мандруємо Країною



Граматикою. А в ній – свої закони. І тому все, що нас оточує: люди, рослини, тварини, явища природи Граматика називає *предметами*. Є серед них іменники – назви *істот* і назви *неістот*. До іменників – назв істот ставимо питання *хто?* (*кого?* *кому?* *з ким?* *на ко́му?*), а до назв неістот – *що?* (*чого?* *чому?* *на чо́му?* *з чим?*)

- Габоре, скажи, будь ласка, яке питання ставимо до назв тварин ?

- *Хто?* – чітко відповів хлопчик.

- Молодець! Так, дійсно, в українській мові, на відміну від угорської, до назв тварин ставимо питання *хто?* Це треба запам'ятати!



Яке запитання поставив Габору професору Мові? Яку відповідь він одержав? Прочитай її.

3. 1. Прочитай вірш *Олени Плавенчук* «Дві лисички».

Дві лисички, дві сестрички
повзували черевички,
заквітчались у віночки,
закружляли у таночку.

До смеркання танцювали –
черевички позбивали.
Не спить дятел цілу нічку –
підбиває черевички.



Що розповідається у вірші про лисичок? А про дятла? Чи буває так?

2. Зроби розмітку вірша і прочитай його виразно.



3. Знайдіть у вірші і назвіть іменники, що означають *назви живих предметів* – *істот*, і *назви неживих предметів* – *неістот*. Випишіть

їх за зразком, позначте закінчення.

Зразок: Хто? – лисичк[и] ... ,

Що? – черевичк[и] ... ,

4. 1. Прочитай вірш *Тетяни Лисенко*. Про кого у ньому розповідається?

Вибрала в крамниці Киця	модні джинси та сорочку,
гарну кофту та спідницю,	а штани і піджак –
і для Котика-синочка –	для Котовича-Кота.

2. У вірші є іменники – назви істот і неістот. Випиши їх, ставлячи питання *хто?* або *що?* Познач закінчення.



Іменники *крамниця* і *магазин* – синоніми.



5. Перекладіть і запишіть українською мовою слова за зразком.

Зразок: Хто? – хлопчик, ... ,

Що? - дорога, ... ,

Fiú, út, róka, erdő, madár, bükk, farkas, bokor, rókaomba, fű,
nagyara.



6.1. Прочитай вірш *Максима Рильського*. Про що ти довідався
(-лась) з вірша?

ПІСНЯ ПРО КИЇВ

Наш Київ розіслався	Його побудували
на горах над Дніпром,	брати, батьки, діди
садами завітчався,	і славно захищали
мов дівчина вінком.	від лютої біди.

2. Спиши вірш. Підкресли іменники. Які з них – назви істот, а які – неістот?



27. Слухаємо і читаємо, визначаємо рід і родові закінчення іменників



В українській мові, на відміну від угорської, усі іменники мають рід: *чоловічий*, *жіночий* або *середній*.

1. 1. Прочитай іменники, визнач їх рід. Щоб не помилитися, підставляй слова *він, вона, воно*.

Хлопчик, сонечко, дівчинка, дощ, кіт, місто, село, столиця, Київ, Десна, коза, Сергій, море, кінь, дитя, поїзд.

2. Погрупуй іменники за родами – чоловічим, жіночим, середнім. Запиши іменники кожної групи з нового рядка й познач закінчення.

3. Іменники якого роду не мають закінчення (мають нульове закінчення)? Іменники якого роду мають закінчення *-а, -я*? А *-о, -е, -я*?

2. 1. Прочитай діалог Наталочки й Габора.



Наталочка запитала приятеля:

☐ Габоре, ти запам'ятав, які закінчення мають іменники чоловічого роду?

☐ Звичайно. Вони мають нульове закінчення.

☐ А якщо я скажу: *Микола, Ілля, дядько, Петро*. Я назву чоловіків чи жінок? – хитро усміхнулася дівчинка.

☐ Звичайно, чоловіків!

☐ А які закінчення мають ці іменники?

☐ Закінчення *-а, -я, -о*.

☐ Габоре, ти ж казав, що іменники чоловічого роду мають нульове закінчення.

☐ Мабуть, я помилявся, – тихенько сказав хлопчик.

☐ Ні, Габоре! Ти не помилявся. Найчастіше іменники чоловічого роду мають нульове закінчення. Але імена чоловіків (*Микола, Ілля, Петро*) та назви осіб чоловічої статі (*дядько, тато*) мають закінчення *-а, -я, -о*.



Про що ти довідався(-лась) з тексту?



2. Прочитайте розмову Наталі й Габора в особах.
3. Скажіть, які закінчення мають іменники чоловічого роду?

3. 1. Прочитай вірш *Алли Свашенко*. Про що в ньому розповідається, як про живих істот?

Був на світі дядько Грім.
Він гримів, грозив усім.
І була на світі Злива,
говірлива, пустотлива.

Коли в небі тільки Грім, □
мало радості усім.
А коли проллється Злива,
то веселі сад і нива.

2. Назви у вірші іменники. Якщо вони повторюються – не називай вдруге. Випиши іменники, вказуючи їх рід, за зразком:

Зразок: дядько (чол. р.), ...



Більшість іменників жіночого роду мають закінчення **-а, -я**. Однак є й іменники, які мають нульове закінчення.
Наприклад: *осінь*□, *ніч*□, *піч*□, *радість*□.

4. 1. Прочитай вірш *Богдана Чалого*. Про яку пору року в ньому йдеться?

Ніби притомилося сонечко привітне:
У траві пожовклій молочай не квітне.
Облетіло літо листячком із клена,
Лиш ялинка в лісі сонячно зелена.

2. Спиши вірш. Підкресли іменники, вкажи їх рід.

5. Перекладіть і запишіть слова українською мовою. Позначте закінчення іменників, визначте їх рід.

Könyv, füzet, toll, ősz, kisfiú, vonalzó, tél, macska, nagybácsi, asztal, apa, tyúk, osztály, pad, szék, kutya.



6. Прочитай текст і спиши його. Підкресли іменники. Зверху над ними скорочено познач їх рід.

Разом із татом Миколка зробив із дерева ракету. У ракету посадили kota Муркотуна і песика Бровка. Миколка з ними зібрався летіти в космос. Та, на жаль, ракета не піднялася в небо.



28. Читаємо текст, розрізняємо рід іменників, пишемо, вживаємо іменники різного роду

1. Прочитай текст.



Габор уже знає, що в українській мові, на відміну від угорської, кожний іменник належить до одного з трьох родів: чоловічого, жіночого і середнього. Серед назв – істот він легко визначає рід, підставляючи слова *він, вона, воно*, а ось правильно визначити рід назв – неістот йому не завжди вдається. Тому він

зателефонував Наталочці і запитав:

☐ Наталочко, а як дізнатися, до якого роду належать іменники – назви неістот в українській мові?



☐ Це просто, Габоре, – відповіла дівчинка. – Звертай увагу на закінчення і міркуй так: *зошит, дуб* ☐ (*він*) – слова мають нульове закінчення. Значить – це іменники чоловічого роду. *Береза* ☐ *земля* ☐ (*вона*) – слова мають закінчення ☐ *-а*. Значить – це іменники жіночого роду.

Памя'тай, щоб визначити рід іменника, потрібно підставляти слова *він, вона, воно* і звертати увагу на закінчення іменника. Наприклад: *озер* ☐ *мор* ☐ (*воно*) – слова мають закінчення ☐ *-о*, ☐ *-е*. Отже, це – іменники середнього роду.

☐ Дякую, Наталочко, я все зрозумів.



Що помітив Габор? Про що він запитав Наталочку? Яку відповідь одержав? Прочитай про це.

Як можна визначити рід іменника (на що треба звертати увагу)?



2. Прочитайте і запишіть іменники. Підставляючи слова *він, вона, воно* та беручи до уваги закінчення. Визначте і вкажіть у дужках рід іменників.

Стіл, картина, липа, клен, яблуня, субота, четвер, озеро, море, вечір, ніч.

3. Розглянь малюнки. Назви́ плоди садових і лісових дерев та запиши ці назви. До якої частини мови належать ці слова? Визнач і вкажи їх рід.



4. 1. Прочитай жарт (tréfa).

- Якого роду слово *яйце*? – запитав учитель.
- Ніякого, – відповів учень.
- Чому? – здивувався вчитель.
- Бо ми не знаємо, хто з нього вилупиться: півень чи курка.

2. А ти як гадаєш – якого роду слово *яйце*? Міркуй так, як пояснювала Наталочка (див. вправу 1).



5. Прочитай слова. Переклади і запиши їх українською мовою. Познач закінчення, визнач рід.

Alma, körte, szőlő, füzet, könyv, tojás, kenyér, vaj, tej, sajt.



29. Спостерігаємо за вживанням іменників в однині й множині. Читаємо, пишемо



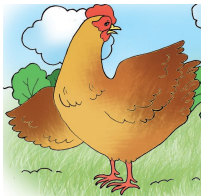
В українській мові, як і в угорській, іменники змінюються за числами, тобто вживаються в однині (*ру́чка, оліве́ць, яблуко*) і в множині (*ручки, олівці́, яблука*).

Щоб визначити число іменника, треба змінити його за зразком: *один – багато* або *багато – один*.

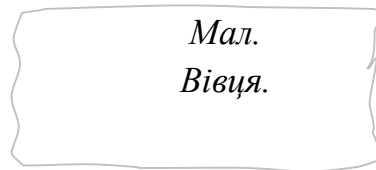


1. 1. Прочитайте і відгадайте загадки.

Жовтенькі клубочки
ходять біля
мами-квочки.



Я пасуся на лужку
в хутрянóму ко́жушку.
Маю ріжки: бе-бе-бе –
налякаю я тебе.



Мал.
Вівця.



2. Спиши загадки. Підкресли іменники, вжиті в однині, однією лінією, а в множині – двома. Спробуй обґрунтувати правильність свого вибору за зразком:

Я думаю, що іменник ... вжито в ... , тому що йдеться про ... (один / багато) предмет(-ів).

2. 1. Прочитай вірш-загадку *Ігоря Січовика*. Про кого в ньому розповідається? Що саме?

В лісі є кравець¹⁵ чудовий,
шиє звірам він обно́ви¹⁶.
Для ведмедів – ко́жушки́,

для лисичок – сорочкі́,
для куничок¹⁷ – рукави́чки,
а для білочок – спідни́чки.

¹⁵ Кравець – szabó

¹⁶ Обно́ви – новий одяг

¹⁷ Кунички – kis nyestek

2. Спиши вірш. Підкресли іменники.



3. У якому числі вжито іменники – назви звірів і назви одягу?
Доведіть свою думку.



Під час вживання іменників у множині часто змінюється і місце наголосу. Наприклад:

рука́ – нема *руки́* – підніміть *руки*
земля́ – нема *землі́* – нові *зе́млі*

3. 1. Прочитай речення, вживаючи слова, що в дужках, у потрібному числі.

У Габора в портфелі є три (книжка), чотири (зошит), один (пенали), одна (лінійки), кольорові (олівець), один (альбоми).

2. Розкажи, що є у твоєму портфелі.



4.1. Перекладіть і запишіть українською мовою. Підкресли закінчення.

Toll – tollak, ceruza – ceruzák, ablak – ablakok, füzet, vonalzók, tábla, padok, asztal, székek, osztályok.

2. Визнач і вкажи число іменників.



5. 1. Прочитай вірш *Вадима Крищенка*. Скільки було дівчаток?

Біля двору – дві Федори,
біля ганку – дві Тетянки,
біля річки – дві Марічки,

а на лузі – дві Ганнусі.
Тих дівчаток ой багато!
Порахуйте їх, малята.

2. Спиши вірш. Підкресли іменники. Які з них вжито у множині?

3. Поясни вживання великої букви.



30. Читаємо тексти, спостерігаємо за іменниками, що вживаються лише в однині або лише в множині

1. 1. Прочитай вірш *Анатолія Камінчука*. Про кого і про що в ньому розповідається?

Я ладнаю годівнички
для горобчика й синички.
Для малого снігурця
крихт насиплю і пшонця.
Прилітайте, друзі милі,
не лякайтесь заметілі!

*Мал. до вірша А.Камінчука:
Хлопчик вішає годівничку
на гілку дерева.*

2. Випиши у стовпчик іменники, вжиті в у множині. Зміни їх за зразком: *багато – один*.

3. Випиши так само іменники, вжиті однині. Зміни їх, вживши у множині, і запиши через риску. Які з цих іменників не можна вжити у множині?



4. Поміркуйте, іменник *штани* означає один чи багато предметів? У якому числі вжито цей іменник?



В українській мові є іменники, які називають один предмет, але завжди вживаються у множині. Це: *двері, сани, ножиці, штани, ковзани, гроші*. Такі іменники не мають роду.

І навпаки, є іменники, які хоч і означають багато, але вживаються лише в однині. Це іменники *листя, пилю, зерно, молоко, волосся, колосся, вугілля, золото, срібло, здоров'я, щастя, небо*. Усі вони середнього роду.

2. 1. Прочитай текст. Яка картина природи змальована?

Осінь. Вже опало листя з дерев. З неба часто сіється дощ. Моє волосся і одяг змокли від нього. Вдома я швидко знімаю з себе мокрі куртку й штани, щоб просушити.

2. Визнач і вкажи число виділених іменників. Чи можна вжити їх у множині?

3. 1. Прочитай і спиши рядки з вірша *Анатолія Костецького*. Визнач їх число.
Зразок: шорти – мн., листя – одн.

Гарні друзі є в зимі́ –
сани, лижі́, ковзани.

2. Чи усі іменники останнього рядка можна вжити в однині?

4. Прочитай і відгадай загадку. Спиши. Підкресли іменники, які вживаються лише в однині.

Розкоlesh лід – візьмеш срібло,
розкоlesh срібло – візьмеш золото.

Мал. яйце ціле і скорлупа
та жовток

5. 1. Прочитай уривок з вірша *Володимира Коркіна*.

Часом для щастя́ багато не треба:
пілотові досить чистого неба́,
шоферові – тільки б рівенька́ дорога,
пекарю – пахощі́ хліба м'якого.



Що і кому потрібно для щастя?

А що потрібно тобі, щоб бути щасливим(-ою)?

2. Спиши вірш. Визнач і вкажи число виділених іменників. Які з них вживаються тільки в однині, а який – лише в множині?



6. 1. Прочитай текст. Яку картину ти уявив(-ла)?

Іду степом. Вітер куйовдить¹⁸ моє волосся́. Переді мною степ, як море. Від вітру хвилюється золоте ко́лосся́. Угорі чути спів жайворонка. Дивлюсь і серце радіє від цієї краси.

2. Спиши. Підкресли іменники. Визнач і вкажи їх рід і число.
3. Поясни правопис виділених слів.

¹⁸ Куйовдить волосся – borzolja a haját

ЗМІСТ

Культура усного і писемного мовлення

Повторення вивченого у третьому класі	8
---	---

Слово

Слова. Лексичне значення	27
Слово – частина мови.	50
Іменник.	53
Змінювання закінчень (форм) іменників.	64
Прикметник.	108
Числівник	119
Займенник.	124
Дієслово	133
Прислівник	156
Синтаксичні відомості.	160

Читання і розвиток мовлення. 174

Усна народна творчість.	175
Твори українських письменників	187